

Blijham - Wedderveer

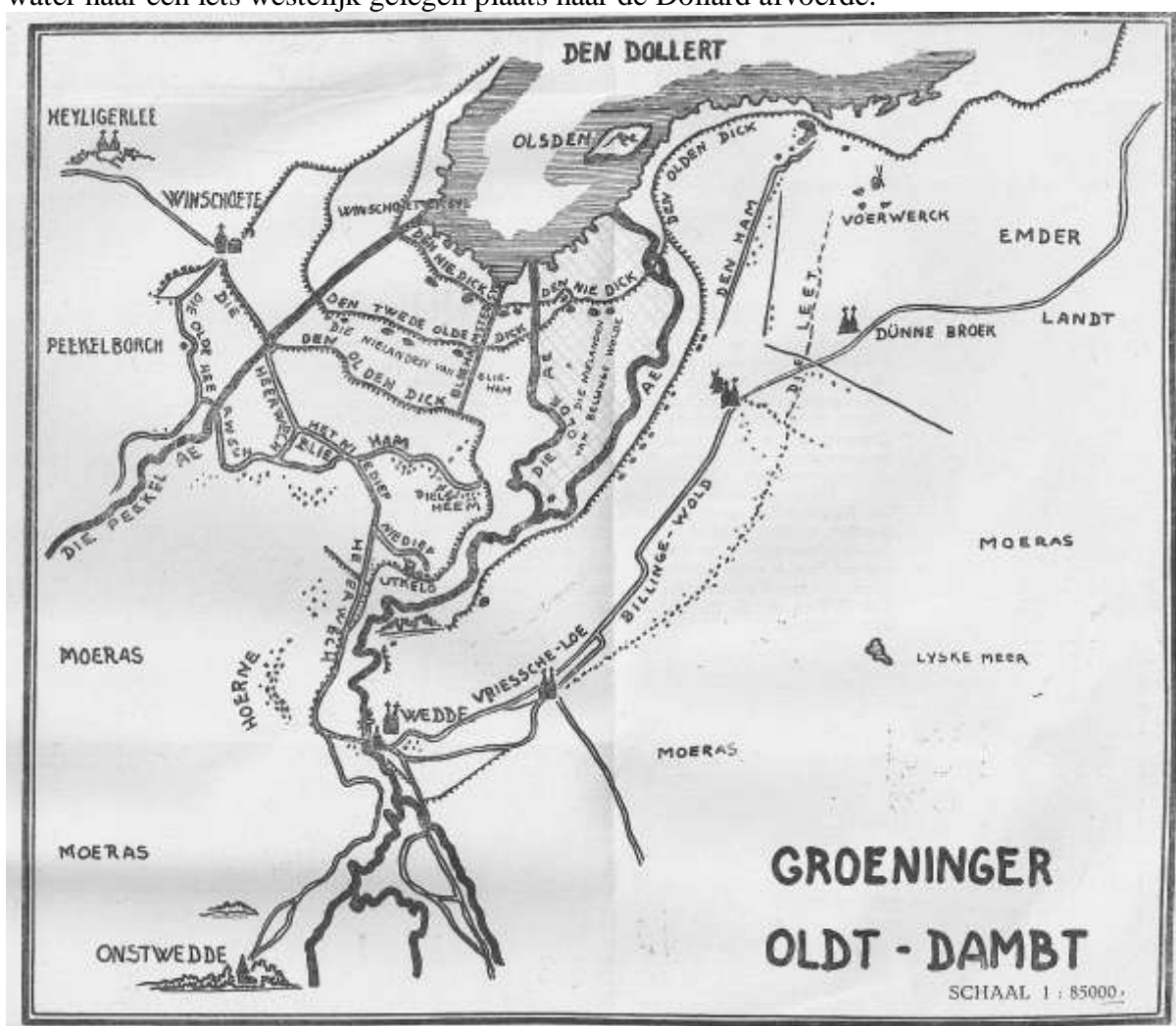
Verleden en Heden op de grens van Oldambt en Westerwolde

Door Harm Frits Korvemaker

MOLENS

Strijd tegen het water.

Rond het jaar 1000 was het landschap een soort "wetlands" waar getijdenstromingen vrij spel hadden. Het laag gelegen land overstroomde regelmatig, waarbij er klei werd afgezet. Van grote invloed op de waterstand in Blijham zijn lange tijd de rivieren de Westerwoldsche Aa en de Pekel Aa geweest. De eerst voerde het overtollige water van geheel Westerwolde en omgeving vanaf Ter Apel, dat ruim 10 meter hoger ligt dan Blijham, af naar de nog onbedijkte Dollard. Iets meer naar het oosten van Blijham kon de geul, waardoor het water in de richting van Oude Schans liep, de grote hoeveelheid water soms niet meer bergen. Hierdoor ontstond er een splitsing van het water, de Nieuwe Aa, die een gedeelte van het water naar een iets westelijk gelegen plaats naar de Dollard afvoerde.

Kaart met de Westerwolsche Aa, de Nieuwe Aa en de Pekel Aa.

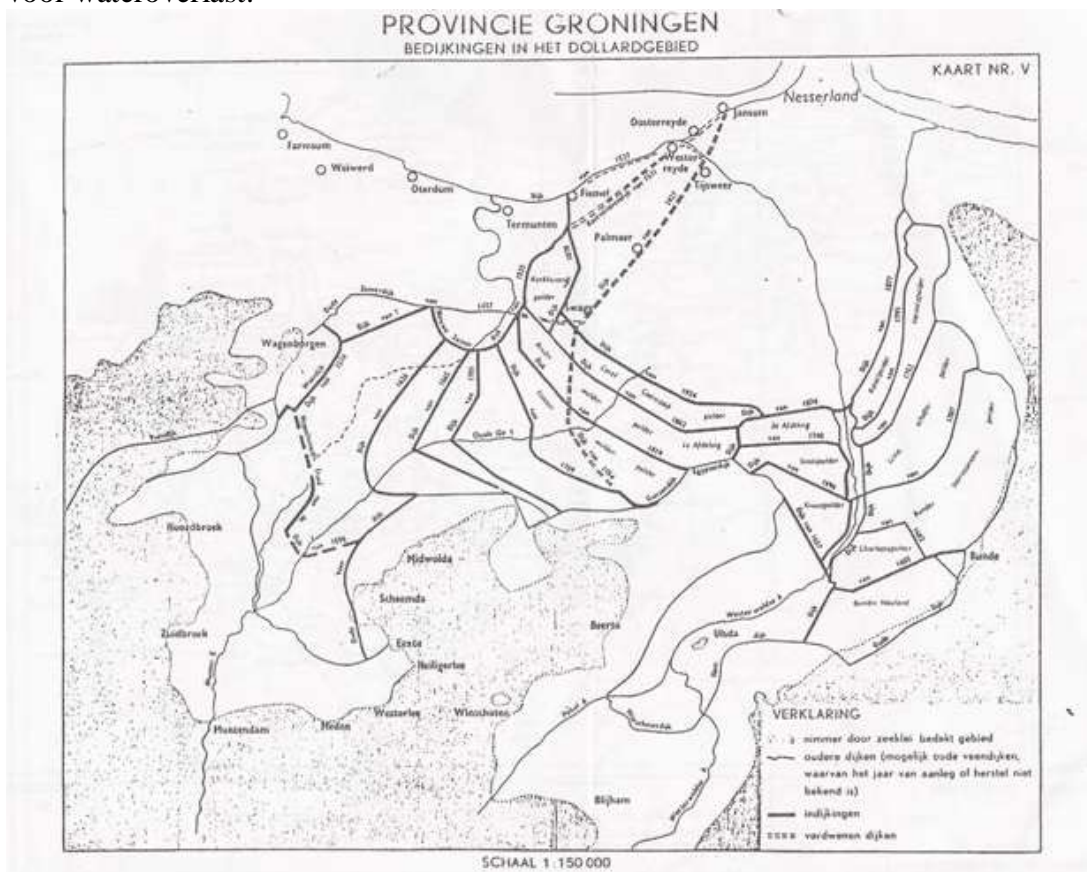
Rondom de beide Aa armen werden vanaf Wedde tot Oude Schans dijkes aangelegd en hier werd in 1593 een zijl gebouwd. De Nieuwe Aa hield toen op met het afvoeren van het Westerwoldse water en werd een binnenafwatering van de Bellingwoldster landen. De dijken van de Westerwoldsche Aa werden vrij ver van de rivieroever aangelegd. Er was een boezem

nodig om wanneer men tijdelijk geen water naar de zee kon afstromen, dit overtollige water te bergen. Dit bergboezem tussen Wedde en Blijham was ongeveer 270 ha groot en heeft nog steeds dezelfde functie.

Ook de Pekel Aa stroomde in die tijd vrij naar zee af. Om de waterstand in deze rivier te kunnen regelen werd rond 1600 door de stad Groningen een zijl gebouwd bij de Winschoterhoogbrug. Hierdoor was de turfafvoer met schepen vanuit de venen beter in de hand te houden. Door de opvolgende bedijkingen van de Dollard, werd de zijl verplaatst naar Winschoterzijl en nog later werd dit de Bultsterverlaat nabij Oudeschans. Behalve de regeling van de scheepvaart werden deze zijlen aangelegd om te voorkomen, dat het Dollardslib de rivieren ondieper zou maken.

De landbouwers hadden al vroeg ontdekt, dat de met slib afgezette gronden, overvloedige oogsten gaf. Ze kwamen vanaf de zandgebieden en vestigden zich in deze streek op natuurlijke verhogingen (gaarsten of bulten) of kunstmatige verhogingen (wierden). Hierop werden boerderijen en kerken gebouwd, maar omdat er nog geen dijken waren werden het 's winters eilandjes in de zee. Met de aanleg van dijken en zijlen werd dit probleem verholpen en kon men het land voor meerdere doeleinden benutten.

Er werd een begin gemaakt met het afgraven van veen, waardoor weer nieuwe problemen ontstonden. De afgegraven grond kon weliswaar worden gebruikt als weidegrond, maar de ontginningen gingen gepaard met maaiveldvaling, die het gebied weer kwetsbaar maakten voor wateroverlast.

Bedijkingen in het Dollardgebied ca. 1413.

Overall werd naar mogelijkheden gezocht om weideland permanent om te zetten in bouwland of de natte gronden droger te maken, om ze voor langere tijd te kunnen gebruiken als hooiland.

Na 1750 werden er voor het eerst watermolens gebouwd, om drassige gronden te bemalen. Dit gebeurde met succes in de opgerichte molenpolders. Samenwerking binnen de molenpolders, leidde ertoe, dat de kwaliteit van de dijken werd verbeterd. Deze molenpolders zijn de voorlopers van de plaatselijke waterschappen, die vanaf 1752 op vele plaatsen werden opgericht. De molenpolders werden voorzien van door de wind aangedreven molens, die met de toepassing van een vijzel het water drie à vier meter op kon malen.

De afwatering van de polder Blijham aan de noordkant richting onder de Pekel Aa ging via het Hekmansdiep. Daar werd het water afgevoerd richting Winschoterzijl. Het oostelijk deel werd afgewaterd via het Pastoriediep richting de Draaierij en ten noord-oosten van de Winschoterhoogbrug werd nog een afvoermogelijkheid aangelegd via het Gardiep. Waar deze afwateringskanaaltjes uitmondten op de Pekela werd het water met poldermolens opgemalen.

Molens Winschoterzijl

Het karspel Blijham had in 1803 concessie gekregen om twee watermolens te bouwen aan de Pekel A met het recht om water over te slaan op deze rivier.

De polder Blijham had een oppervlak van 2328 ha wat bemalen moest worden.

Bij de Winschoterzijl werden twee molens vlak bij elkaar gebouwd. De twee watermolens werden parallel geplaatst en bemaalden, met een 2 km oostelijk gelegen watermolen, de polder Blijham op de Pekel Aa. De watermolens waren van het type grondzeiler met een vlucht van 77 voet en werden aangeduid als een achtkantige bovenkruier en uitgerust met twee schroeven.

In 1804 bedroegen de bouwkosten volgens bestek f 12.150,-. De bouwer was J. Rienbergen. Iedere molen kwam dus op f 6.075,-. Het traktement van de molenaar was f 100,- per jaar, maar hij kreeg ook nog een "deseur" (extra beloning) van f 12,-. In 1806 werden de molens twee keer geteerd; totale kosten f 25,-. In 1811 is Jan Rienbergen overleden en krijgt zijn weduwe voor onderhoud f 269,-.

Op 24 november 1814 is één van de molens afgebrand en weer herbouwd, want er staat een post voor oud "holt" van de molens f 184,- en nieuw hout f 283,-. Pieter Reint Brons leverde in 1816, 4 nieuwe zeilen voor f 178,- en 7 stuiver. In 1819 staat Jacob Rienbergen in de boeken voor een rekening van onderhoud molens van f 214,-. In 1820 levert P.R. Brons voor zeils en linnen, te weten 122 elle Best Breet Doek à 27 stuivers, beloop voor 4 zeilen f 164,-

en 14 stuiver. In 1827 wordt er weer voor f 72,- zeildoek gekocht. De molens werden gesmeerd met russel, waarvan ongeveer 50 pond per jaar nodig was à 60 cent. Een nieuwe as kostte in 1836 f 282,- en vijf stuiver; molenmaker was toen W.J. Hofman. Na 1839 is dit L.G. Wiertsema, die jaarlijks een rekening indiende tussen f 200,- en f 300,- voor het onderhoud van de beide molens.

Kaart ca 1832 waarop de beide parallel geschakelde watermolens zijn ingetekend.

De eerste molenaars op beide molens te Winschoterzijl waren Pieter Freerks en Aeilke Klaassens. Vele jarenlang hebben dezelfde families het ambt van watermolenaar uitgeoefend. Namen als Froom, Mansen, Remmers, Vos en de Vries zijn ze onlosmakelijk verbonden met het waterschap. De fam. Froom heeft honderd jaar een molen op de Winschoterzijl beheerd. Heiko Froom van 1849-1882, Harm Froom van 1882-1923 en Hiske Froom van 1923-1949.

De poldermolens hebben jarenlang goede diensten gedaan. Toch kleefden er wel bezwaren aan het op deze wijze droog houden van het gebied. Ze waren onderworpen aan een bepaald peil, waarboven niet mocht worden opgemalen en verder waren ze sterk afhankelijk van de wind. In 1883 werd daarom een stoomgemaal op Winschoterzijl gebouwd. Het stoomgemaal werd uitgerust met drie ketels, twee stoommachines van resp. 30 en 50 PK en 3 vijzels. Ze was in staat om 150 m³ water per minuut uit te slaan. En dergelijk stoomgemaal kon twee windmolens vervangen en daarom werden deze in 1884 buiten bedrijf gesteld. De molen, gebouwd in 1804 is meteen in 1884 afgebroken. De andere molen is in 1897 afgebroken en verkocht naar Wedderveer. Daar is het weer opgebouwd als Luth's molen.

Later, in 1929 en in 1935, werd het stoomgemaal gemoderniseerd en werden er twee elektrisch gedreven pompinstallaties centrifugaal in aangebracht, met een capaciteit van 130 x 110 m³ water per minuut, waardoor ook de andere windwatermolens op de Draerij en in de Garelanden niet meer nodig waren voor de waterafvoer uit de polder Blijham.

Het elektrisch gemaal Winschoterzijl is ook in later jaren meerdere keren gemoderniseerd, maar is nog steeds in gebruik en maalt het water uit het Hekmansdiep op de Pekel Aa.

Blijham - Wedderveer

Verleden en Heden op de grens van Oldambt en Westerwolde

Door Harm Frits Korvemaker

MOLENS

Molen Draaijerij.

In 1834 is een poldermolen gebouwd bij de Draaijerij. Draaijerij ligt in de haakse hoek van de Pastorieweg/Uiterdijksweg aan de Pekel Aa. De derde watermolen van Blijham bemaalde net als de molens op Winschoterzijl, de polder van Blijham. De watertoevoer liep door het Pastoriediep. Het was een achtkantige rietgedekte molen met kap, een zogenoemde bovenkruier en voorzien van een buitenkruier. Het achtkant stond op stenen veldmuren. Beide wiekenparen waren zelfzwichtend. De watermolen was uitgerust met twee vijzels en had een vlucht van 23m.

Op 30 december 1833 heeft de aanbesteding plaatsgevonden van de te bouwen watermolen bij de Draaijerij aan de trekweg van Winschoten naar Nieuwe Schans.

Advertentie uit 1833 waarin de uitbesteding wordt aangekondigd.

De watermolen kon het water op de Pekel A en tevens op de boezem van het karspel uitmalen. Hiervoor werd in 1838 de boezem gegraven van Draaijerij naar Winschoterzijl. De watermulder had zijn woning in de molen. Op de molen woonde eerst Remmers en later R. de Vries. Bij de molen stond een schuur, die door de molenaar werd gebruikt.

Door de bouw van het stoomgemaal op Winschoterzijl werd ook deze windwatermolen overbodig en is daarom buiten gebruik gestel. Het noodzakelijke onderhoud bleef achterwege en in 1931 was er sprake van een algehele onttakeling. In dat jaar werden twee roeden verkocht naar Duitsland om daar dienst te gaan doen op een andere molen. Wanneer de rest van de molen is afgebroken is niet precies bekend, maar hoogstwaarschijnlijk was dit ook in 1931.

Het boezemkanaal van Draaijerij naar Winschoterzijl werd toen ook overbodig en is in 1935 door de Heide Mij. gedempt.

**Gezicht op de achterzijde van Molen De Vries "Draaierij".
De foto is gemaakt op 26 april 1930. De molen staat "in rouw" wegens de aanstaande afbraak.**

Molen David, Garelanden

De vervening in het Zuiderveen betekende wel, dat de ten zuiden van Winschoten gelegen landerijen steeds meer wateroverlast kregen. Ook voor de aan de overkant gelegen Garelanden was dit van toepassing. De landgebruikers hier wilden een eigen molen bouwen aan de Pekel Aa en dat werd hun in 1835 toegestaan. De molen kreeg de bijbelse naam "David", vernoemd naar de oudtestamentische koning David.

De vierde poldermolen "David" is in 1856, gebouwd in de Garelanden op ongeveer 1.6 km ten noordoosten van de Winschoterhoogebrug. Net als de molens op Winschoterzijl en Draaierij was eigendom van het Karspel Blijham. De molen was ook bekend als de molen van Manssens. En was van het type grondzeiler, met een achtkantige bovenkruier met een vlucht van 23,50m. en een buitenkruier. De molen was uitgerust met twee vijzels en maalde uit op de Pekel A. De molenaar woonde in de molen.

De molens van Draaierij en Garelanden waren overbodig geworden door het moderniseren van het stoomgemaal Winschoterzijl. Met de ombouw naar nieuwe elektrisch aangedreven centrifugaalpomp was er voldoende capaciteit om het gehele gebied te kunnen bemalen. In 1922 is de molen tijdens een zware onweersbui getroffen door de bliksem en afgebrand. De volgende tekst stond in het Nieuwsblad van het Noorden van 26 mei 1922:

"Te Winschoterzijl stond sedert menschenheugenis een windwatermolen van het 6^e onderdeel van het waterschap "Reiderland", gewoonlijk "Mansensmölen" genoemd, naar de familie, waarvan twee geslachten reeds den molen bedienden. Een tijd geleden verloor bij een hevigen storm de wieken en hedenavond sloeg de bliksem in den molen, tengevolge waarvan die geheel afbrandde. Verzekering dekt de schade."

De bouw van de windwatermolen David, sterkte de landgebruikers aan de Winschoter kant van de Pekel Aa in hun streven om ook een eigen windwatermolen te bouwen. Op ongeveer één kilometer te noordoosten van de Winschoterhoogbrug werd in 1851 aan de noordkant van de Pekel Aa, de molen "Goliath" gebouwd. In tegenstelling tot de veel kleiner molen "David" was dit een forse watermolen, die in 1882 weer is afgebroken en weer opgebouwd in de Eempolder bij Uithuizermeeden. daar is de molen in 1887 afgebrand.

Molen David, Mansens Winschoterzijl afgebrand in 1922 "Garelanden".

Lutjeloosche Mede.

De Lutjelooster Meden vormden een moerassig gebied te noorden van de Westerwolsche Aa en ten westen van Lutjelo. Vanaf de noordelijke Aadijk was een flink aantal sloten gegraven, die het overtollige water naar de Aa lieten afstromen. Dicht bij de rivier lagen in de rond 1900 nog moerassige stukken.

Een aantal landeigenaren uit Hoorn en Lutjelo, kwamen in 1911 met het voorstel om deze uiterwaarden te bedijken. Het gebied was echter betrekkelijk klein, nog geen 50 ha. Het doel van dit nieuw op te richten waterschap was om een watermolen te plaatsen en de gedurende de wintermaanden grotendeels onder water staande gronden te bedijken. Een aantal andere betrokken grondeigenaren waren het niet eens met de plannen. Het aanleggen van een nieuwe dijk was, door de aanvoer van kostbaar zand, een dure aangelegenheid. Het was maar een klein oppervlak en voor bouwland zou het niet rendabel worden. Bovendien brachten de Lutjelooster Meden meestal nog een goede hooioogst op. De tegenstanders waren ook van mening, dat de opbrengsten van de natte grond, met het opbrengen van Dollardslib en het gebruik van kunstmest, veel hoger kon worden. Het voorlopig bestuur - H. Stikker en G. Wijkmeijer, beiden uit Hoorn - vond echter dat bedijking een veel betere manier was om goed bouwland te maken.

In juni 1911 heeft Gedeputeerde Staten van de provincie een voorstel tot oprichting van een waterschap onder de naam "Lutjeloosche Mede", gelegen in de gemeente Wedde aangenomen. De gronden behorende tot het waterschap hadden een oppervlakte van 48 ha. Met de oprichting werd ingestemd met het afsluiten van de in de wintermaanden grotendeels onder water staande gronden langs de Westerwolsche Aa en het plaatsen van een

watergemaal, dat moest worden opgesteld in het laagste gedeelte van de gronden.

In 1914 kwam er een nieuwe dijk langs de Westerwolsche Aa. Het bestuur plaatste in 1914 een advertentie in de krant, waarin een windmotor ter bemaling van de polder werd gevraagd. Vrij snel daarna is een kleinere watermolen met een centrifugaalpomp aangeschaft, die de polder ging bemalen en het

overtollige water op de Westerwolsche Aa loosde. Het kostte de weinige ingelanden van het in 1911 opgerichte waterschap f 10.000. In die tijd een vermogen.

Een windmotor, ook wel roosmolen genoemd, was een ijzeren molen, dat in Nederland in de eerste helft van de 20e eeuw vaak toegepast voor de bemaling van kleinere polders.

Windmotoren hebben geen losse wieken, maar een rad met spaken en ringen, waarop de bladen zijn bevestigd. De windmotor of roosmolen was slechts gedurende een beperkte periode in zwang, omdat het elektrische gemaal uiteindelijk de roosmolen verdrong. Ook hadden de molens nadelen: hoewel ze zodanig waren ontworpen dat ze automatisch uit de wind werden gedraaid bij hoge windsnelheden, ging dat nogal eens fout waardoor de molen vernield werd. Door dit alles is ook de roosmolen tegenwoordig een bezienswaardige curiositeit.

Heemschut en andere landschapsbeschermers waren niet blij met de komst van dit type molen, daar ze vreesden dat deze de traditionele wipwatermolen en spinnenkopmolen zou verdringen. Bovendien werd de enorme metalen molen lelijk gevonden.

Dat door de draaiende delen molens altijd veel gevaar opleveren, blijkt wel uit het volgende krantenbericht van 4 oktober 1924.

Een afgerukte duim

Toen J.H.S. te Wedderveer (Gr.) zich op weg begaf om den windmotor van de Lutjeloosche meeën te inspecteeren (smeer aanbrengen, enz.) ontdekte hij aan de spil een eindje touw en aan het eind daarvan zag hij tot zijn ontzetting... een afgeknepen duim. Het geheele daaraan verbonden middelhandsbeen en de dikke duimspier waren mee afgerukt. Later bleek, dat eenige jongens bij de molen hadden gespeeld en dat den 13-jarigen H.L., toen hij zijn jonger broertje, die te dicht bij de spil kwam, wilde wegtrekken, de duim van zijn rechterhand werd afgerukt.

Een groot probleem was, dat de nieuw aangelegde dijk niet sterk genoeg bleek te zijn. In 1916 bleek de dijk niet bestand tegen de geweldige waterdrang en brak door. De polder kwam drie weken onder water te staan. Merkwaardigerwijs bleek het wintergraan hiervan maar weinig te hebben geleden. Veel vaker bij een hoge waterstand brak de dijk echter door. Ook op 20 januari 1921. Per wipkar werd het benodigde zand aangevoerd. Nadat de dijk was hersteld, moest de polder weer worden leeggemalen.

Foto uit 1921 gemaakt door de heer Snelter van de dijkherstelwerkzaamheden na een doorbraak van de Westerwoldsche Aa bij de Lutjelooster Meeënpolder. Waarschijnlijk is de roosmolen op de achtergrond de windmolen van de polder. Van links naar rechts; landbouwer H. Koning uit Hoorn, W. Fens, J. Koning, landbouwer-kastelein J. Velema, molenaar H. Wilts en G. Wilts.

Op 15 januari 1926 en in november 1928 brak de dijk opnieuw door en werd de "Lutjelooster Meeënpolder" weer overstroomd. De dijk moest worden hersteld en het land weer opnieuw drooggemalen. Dit bracht werk met zich mee, waardoor de arbeiders wat extra's konden verdienen in de wintermaanden, Voor de boeren was het echter weer een aanslag op de portemonnee. Omdat de windmolen was tijdens de storm onklaar was geworden. De motor van de molen werd nog wel gerestaureerd, maar de ingelanden begrepen heel goed, dat het onderhoud van de dijken een dure aangelegenheid zou blijven. De bestuursleden van de polder waren bovendien ingelanden van het waterschap Wedderveer. Om de veiligheid te waarborgen en te vergroten, werd eind 1928 een bemalingsovereenkomst gesloten tussen de waterschappen Lutjeloosche Mede en Wedderveer, waarbij het laatste waterschap ging uitmalen. De overeenkomst was niet probleemloos tot stand gekomen. De Meden van Lutjeloo lagen namelijk iets hoger en de Wedderveersters vreesden een grote toestroom van water. Toch stemde Wedderveer uiteindelijk in met opnemings van de Lutjelooster Mede polder.

De ingelanden van beide waterschappen hebben in 1928 ingestemd met een fusie. Ook Gedeputeerde Staten van de provincie hebben toestemming gegeven voor de fusie. Zo ontstond er een nieuw waterschap onder de naam "Wedderveen".

De kosten van uitvoering, die gemaakt waren om het waterschap Lutjeloosche Meden ook door de bemalingsinrichting van Wedderveen te doen bemalen, kwamen geheel ten laste van de ingelanden van het waterschap uit Lutjello.

De buitengebruik gestelde en defecte roosmolen heeft nog enkele jaren op de dijk bij de Aa gestaan. In 1934 is de oude ijzeren windmolen voor f 50,- verkocht aan de heer Kemper uit Winschoten en afgebroken.

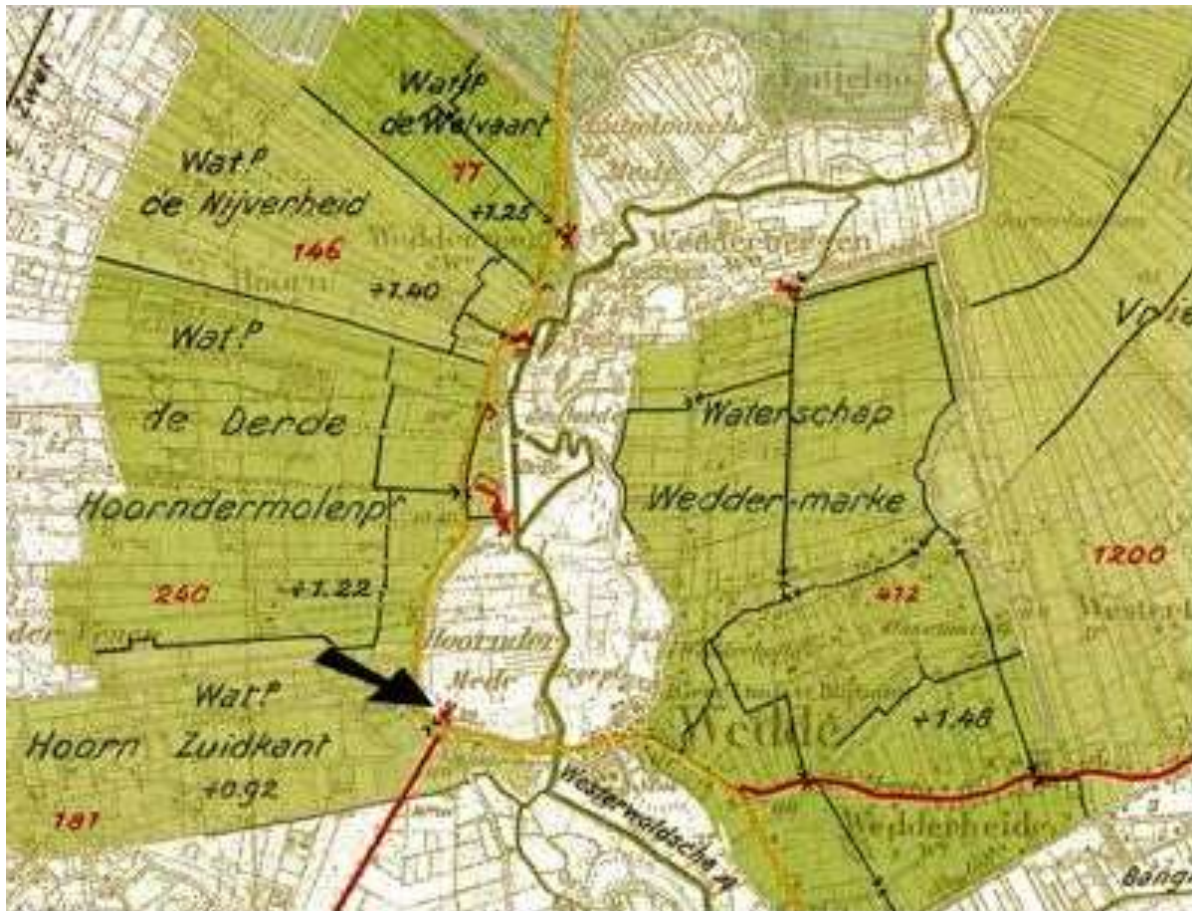
Wedder- en Hoorndermeeden

Hoorn kreeg sinds de turfafgraving steeds meer last van het veenwater. De kleine boeren gingen hun grond daarom met dijkjes beschermen. Aan de Noordgrens van Hoorn, werd op de grens met de Morige de Louwdijk (ook wel Laudijk gespeld) en wat "veendijk" betekent, aangelegd. Bij de westerwoldsche Aa lag tot in de 19e eeuw de Huttendijk, hetgeen mogelijk naar de "hutten" verwijst, waarin de turfgravers van buiten de regio in het graaf seizoen sliepen. In de tweede helft van de 18e eeuw deed de watermolen zijn intrede en dat was samen met het leggen van dijken een noodzakelijke voorwaarde tot het stichten van molenpolders. Dat was ook in de Wedder- en Hoorndermeeden het geval, waar al in 1752 in Hoorn werd gesproken van een "nieuwe watermolen". Voor die tijd een vroege vermelding. Opmerkelijk was, dat de boeren in een kleine gemeenschap als Hoorn niet gezamenlijk optrokken. Slechts enkele boeren gingen samenwerken. Het eerst in het noordelijk deel van Hoorn. Daar werd in 1849 de molenkolonie de Welvaartspolder opgericht met ongeveer 70 ha. Vier jaar later werd ten zuiden hiervan de Nijverheidspolder met 140 ha. gesticht. Beide polders loosden hun overvloedige water met watermolens op de Westerwoldsche Aa. In 1867 kwam er nog de Derde Hoornder Molenpolder met 240 ha. en in 1882 het waterschap Hoorn Zuidkant (180 ha.). Dit waterschap had ook de Hoornder Meeden, de uiterwaarden van de Westerwoldsche Aa, die pal naast de bolle es van Hoorn lagen, onder zijn hoede. Door teveel verschillende belangen, bleek het niet mogelijk om op gezamenlijke kosten één grote Hoornder polder te realiseren.

Aan de overkant van de Aa, in Wedde, werd wel een molenkolonie of waterschap opgericht, dat het gehele kerspel besloeg. In 1847 ontstond het waterschap Weddermarke (411 ha.). De watermolen werd direct ten oosten van de Wedderbergen gebouwd, aan de Nieuwe Dijk, die 40 jaar eerder was opgeworpen. Het water werd via een afgegraven sloot naar de Westerwoldsche Aa afgevoerd.

Molen Polder Hoorn zuidkant

Hoorn-Zuidkant lag ten westen van Wedde rond Hoornerveen. De noordgrens lag zo'n 400 meter noordelijk van de Weverslaan, de oostgrens lag op de Hoornderweg, de zuid- en westgrens lagen bij de gemeentegrens met Stadskanaal.

fragment kaart ca 1900

De molen van de polder stond aan de noordzijde van de T-splitsing van de Hoornderweg met de Onstwedderweg. De molen werd alleen gebruikt bij een teveel aan water. Onder normale omstandigheden vloede het water op natuurlijke wijze via een watergang af op de Westerwoldse Aa. Het gebied wordt tegenwoordig beheerd door het waterschap Hunze en Aa's. Deze poldermolen stond tegenover de korenmolen Hinrichs en is gebouwd in de jaren 1882 - 1883. Het was een spinnenkopmolen bekleed met hout en een zogenoemde zetelkruier.

Mogelijk dat de aanleg van de tramlijn Winschoten - Ter Apel door stoomtrammaatschappij Oostelijk Groningen, nieuwe ideeën naar de polder bracht. In 1912 werden de plannen voor het tracé bekend. De spoorbaan was rakelings langs de molen geprojecteerd. Omdat aan de watermolen veel onderhoud nodig was, werd onderzoek gedaan naar een nieuwe bemalingsinrichting. Ingezet werd op een elektrisch gemaal. In september 1919 kwam op de vergadering van het bestuur een belangrijk punt aan de orde. Er was een roe gebroken en er moest worden besloten over vervanging hiervan. De kosten van herstel van een nieuwe roe en zeilen werden geramd op ca. f 600,-. Dit was een hoop geld in die tijd. Er werd al nagedacht om een nieuw elektrisch gemaal aan te schaffen, maar dat was voor de komende winter nog niet gereed. Besloten werd echter om de watermolen niet te herstellen en als het nodig mocht zijn, dan zou met een stoommachine gemalen gaan worden. Bij niet teveel wateroverlast, kon de polder namelijk ook op een natuurlijke wijze afstromen. In 1921 waren de plannen

definitief en werd aan het bestuur van het waterschap Hoorn Zuidkant een bouwvergunning voor het bouwen van een elektrisch vijzelgemaal verleend

In 1922 is dit nieuwe gemaal in gebruik genomen. Aannemer van het werk was de firma D.H. Landweer en Zonen uit Martenshoek. De architect was de heer J. Heikens uit Winschoten (later ook gemeente architect in Wedde). De uitvoering vond plaats onder controle van het Instituut voor Landbouwwerktuigen en -gebouwen te Wageningen. Aan de eis om o.a. 15 m³. water per minuut te verplaatsen werd ruimschoots voldaan en de nieuwe installatie werd in maart 1922 in gebruik genomen. De oude watermolen was niet meer malvaardig en werd afgebroken.

Foto rond 1910 met rechts de spinnenkopmolen die het water uit de polder Hoorn Zuidkant uitmaalde op de boezem van de Westerwoldsche Aa. Links staat de korenmolen Hindrichs en in het midden een stoomtram van de Oost Groninger tramwegmaatschappij, bij het overlaadstation Wedde.

Derde Hoorndermolenpolder

Het waterschap Derde Hoorndermolenpolder is op verzoek van het Dijkbestuur van de kolonie Hoorn opgericht in 1867. De noordgrens van de polder lag op zo'n 500 m ten noorden van de Oerdeweg, de oostgrens op de kade lang de Westerwoldse Aa (Hoornderweg), de zuidgrens lag op 400 m ten noorden van de Weverslaan. De polder was ongeveer 1½ km diep. De molen van de polder sloeg uit op de Westerwoldse Aa. Het gebied wordt tegenwoordig beheerd door het waterschap Hunze en Aa's.

De naam verwijst naar de ligging van vier waterschappen, die tezamen de oorspronkelijke Hoornderven vormden op de linkeroever van de Westerwoldse Aa. Van noord naar zuid waren dit: de Welvaart, de Nijverheid, de Derde Hoorndermolenpolder en Hoorn-Zuidkant. De oppervlakte van de polder bedroeg ongeveer 240 ha. Doel van het Waterschap: bemaling van de gronden door middel van een watermolen. Het Waterschap is opgeheven in 1961 en opgenomen in het Waterschap Westerwolde.

Een watermolen voerde het overtollige water af op de Westerwoldsche Aa. Deze houten spinnenkopmolen stond ten westen van de Westerwolde Aa in de Hoorndermeeen. De molen had de functie van poldermolen, was een zetelkruier, is gebouwd in 1867 en verdwenen voor 1924.

In 1907 hebben de ingelanden van de 3^e Hoorndermolenpolder met 33 stemmen voor en 17 tegen, besloten tot aankoop van een motor voor een watergemaal, zodat de polder ook door middel van stoomkracht bemalen kon worden. In november van hetzelfde jaar werd een gebouwtje geplaatst voor de "locomobiel". Dit werk werd opgedragen aan aannemer G. de Ruiter uit Wedde.

Waarschijnlijk is de watermolen tijdens een onweersbui op 29 december 1914 door de bliksem getroffen en geheel afgebrand.

In 1931 is een bouwvergunning verleend voor het verbouwen van het stoomwatergemaal tot een watergemaal met elektromotor. Vanaf dat moment werd de polder dus elektrisch bemalen. de machinist was de heer R. Louwdijk.

In 1960 is het waterschap geheel overgedragen aan het waterschap Westerwolde.

Kaart uit 1906 met daarop de Derde Hoorndermolenpolder en de plek van de watermolen.

Poldermolen De Nijverheid

Waterschap Nijverheidspolder werd opgericht in 1853 en lag ten zuiden van Blijham en ten westen van Wedderveer, aan weerszijden van de Veerlaan.

De oppervlakte van de polder bedroeg ongeveer 143 ha. Doel van het Waterschap was, het bemalen van de gronden door middel van een windwatermolen op de Westerwoldse Aa. Het Waterschap is opgeheven in 1920 en ging samen met het Waterschap Welvaartspolder verder als Waterschap Wedderveer.

De eerste molen werd gebouwd in 1853 als spinnenkopmolen met schroef van hout, een vlucht van 16 meter en kreeg de naam; poldermolen De Nijverheid. Deze molen werd in 1880

vervangen door een achtkantige bovenkruier (met buitenkruierwerk) met de lang spruit midden in de kap, met een vlucht van 23.50 meter en twee schroeven. Deze molen was van het type grondzeiler, met zelfwichting op 1 roede, een achtkantige stenen onderbouw, een rietgedekte bovenbouw. In de stenen onderbouw was ruimte voor een woonhuis voor de molenaar. Deze molen was niet nieuw maar is gekocht van het 4e onderdeel Reiderland in Bellingwolde. In 1829 was de molen gebouwd op de Hamdijk, iets ten noorden van Klein Ulsda. Daar was de molen in 1880 overbodig geworden, omdat het was vervangen door een stoomgemaal.

Foto van poldermolen De Nijverheid.
Op de foto staat geschreven
“Watermolen te Wedderveer (Gron) 1 juli 1904 J.H. Snelter amateurfotograaf. Het molenaarsechtpaar Willem en Sieka Houwing - Manherst zit in hun beste kleren voor de molen om te worden vereeuwigd.

De molen Welvaart raakte in 1914 in verval. De polder ging op in het waterschap Wedderveer en de

bemaling werd overgenomen door de poldermolen Wedderveer. In 1925 zijn de wieken, staart en schoren van de molen afgenomen en omdat de molen overbodig was werd het reststand als woning en pakhuis werd gebruikt. In 1935 werd ook de kap verwijderd. De nijverheid was één van de weinige watermolens waarin ook gewoond werd. Vanaf 1940 is de bewoning ook gestopt. De opbouw is fors ingekort en het gedeelte wat is blijven staan is afgedekt met stalen golfplaten. Gelukkig is dit deel van de oude poldermolen De Nijverheid bewaard gebleven en nu in gebruik als bergruimte behorende bij de naastgelegen woning Hoofdweg 22.

Watermolen De Nijverheid na 1925.

Molenstomp achter Hoofdweg 22 Wedderveer.

Poldermolen Welvaart

Op de waterafvoer van de gronden te verbeteren hebben een aantal boeren de Welvaartspolder opgericht rond 1849. De oppervlakte van deze polder bedroeg ongeveer 70 ha. Het schap lag ten zuiden van Blijham, ten westen van Wedderveer. De noordoostgrens lag op de Louwdijk, de westgrens op de Hoofdweg-Wedderveen, de zuidwestgrens 350 m westelijk van de Tritonlaan en de noordwestgrens op de Driepoldersweg. De bemaling van gronden gebeurde door middel van een windvijzelmolen op de Westerwoldse Aa. De bemaling van het gebied bij Wedderveer bestond als sinds 1849 als molenkolonie, maar pas in 1909 kreeg het een reglement waarbij het een officieel waterschap werd. Het

Waterschap is opgeheven in 1920 en ging samen met het Waterschap Nijverheidspolder verder als het Waterschap Wedderveer.

Waarschijnlijk is de eerste molen reeds in 1829 gebouwd. Het jaar erop, in 1930, is deze molen door brand verwoest. Meteen is begonnen met de bouw van een nieuwe molen. Deze is in 1831 in gebruik genomen. Dit was een spinnepolder (zetelkruier) met een houten schroef, die de polder bemaalde. Op 30 augustus 1901 is ook deze molen helemaal afgebrand. In de krant van 1 september 1901 werd de brand als volgt beschreven. "Blijham, 30 Aug. De brandhoorn kondigde ons hedenavond omstreeks 8 uur aan dat er iets niet in den haak was. Bij onderzoek bleek dat de watermolen van de zogenaamde "kleine polder" te Wedderveer een prooi van het vernielend element werd."

In 1902 is de poldermolen Welvaart herbouwd. De molen stond tussen de beide zwembaden ter plekke waar nu de E. M. Mulderweg ligt. Het is een poldermolen met een zwichtstelling op beide roeden. Dit is heel bijzonder. Polder- en watermolens staan meestal in het open veld en hebben dan voldoende windvang. Ze zijn meestal veel kleiner en worden bediend vanaf de grond. Vermoedelijk door de bomen in de directe omgeving, is hier gekozen voor een molen met Zwichtstellen. De molen wordt van hieraf bediend.

Nog een bijzonder element van deze molen is de windroos. Hiermee wordt het kleine molentje boven achter op de molen bedoeld. De functie van de windroos is om het wiekenkruis op de wind te zetten. Wanneer het molentje draait, dan wordt de beweging door tandheugels overgebracht naar de kap. Door deze beweging staat het wiekenkruis altijd op de wind, hetgeen gemakkelijk is voor de molenaar. De windroos is een veel voorkomend verschijnsel in Duitsland.

Nog een bijzonderheid van deze molen is het molentje. Het is een ronde stenen molentje en is iets getapt van vorm en boven de stellingdeuren fraai gedetailleerd.

Deze zeldzaam mooie molen is gebouwd door molenmaker Siefken te Wedderveer. Het was een zeer weinig voorkomend type molen in Groningen.

Toen de watermolen in januari 1938 in werking werd gesteld tijdens een vrij krachtige wind, is een van de wieken afgebroken. Het gevaarte sloeg, na de zwichtstelling te hebben beschadigd, met een smak tegen de grond. Gelukkig waren er geen personen bij het ongeluk betrokken.

In juli 1938 hebben de ingelanden van het waterschap Wedderveer ir. D.R. Mansholt, rijkslandbouwconsulent van de technische dienst, advies gevraagd over bemalingsinstallaties, in verband met de stormschade.

Poldermolen Welvaart ca. 1920

De kosten van herstel van de molen werden geraamd op f 2770,-. Besloten werd over te gaan tot elektrische aandrijving van de pomp en de molen niet weer te herstellen. De inmiddels in gebruik genomen "locomobiel" (stoommachine) zou hiermee ook overbodig worden. De ingelanden hebben voor de aankoop van de elektrische aandrijving pogingen ondernomen om aansluiting te zoeken bij het waterschap Reiderland. Dit is niet gelukt, zodat er in overleg met voornoemde Mansholt een bestek is opgesteld voor een nieuwe elektrische aandrijving.

Na aanbesteding van het werk onder zes genodigden, werd "het leveren en in gebruik stellen van een 25 pk elektrische motor", gegund aan machinefabriek "Jaffa" uit Utrecht. De stoommachine, alhoewel nog in een zeer goede staat, moest buiten werking worden gesteld. Het bestuur was van mening, dat deze verkocht moest worden en er was een bod ontvangen van f 500,-. Gedeputeerde Staten waren ook van mening, dat de stoommachine verkocht

moest worden. Door de onzekere toestanden in de wereld hebben de ingelanden besloten om de machine toch niet te verkopen, maar deze voor noodgevallen achter de hand te houden.

Tijdens een bestuursvergadering in 1939 gaf de heer E. Feunekes aan, dat de reparaties aan de windmolen de komende tijd "hoog" nodig zouden worden. Veel leden gaven toen al aan ervoor open te staan om de molen voor afbraak te verkopen. In de pers werd destijds de volgende verwachting opgetekend: "Het is dus niet onwaarschijnlijk, dat een der fraaiste molens uit de gemeente Wedde eerlang zal verdwijnen".

AFBRAAK - MOLEN
Wedderveen

Te koop bij gesloten briefjes:
de WINDWATERMOLEN (steen-
nen), staande te Wedderveen
(gemeente Wedde).

Inlichtingen vóór 1 Juli bij 't
Bestuur van het Waterschap
„Wedderveen“.

De Voorz.: J. WEVER.

Aangezien de polder vanaf juli 1939 elektrisch werd bemalen heeft het bestuur van G.S. een machtiging gekregen de beschadigde watermolen te verkopen.

In augustus 1940 besloot het bestuur om de watermolen voor afbraak voor ruim f 400,- te verkopen aan de heer G. Kuiper uit Wedde. Zonder een vereiste sloopvergunning is deze unieke watermolen in 1940 afgebroken.

Advertentie 28 juni 1939

Het Waterschap is opgeheven in 1961 en opgenomen in het Waterschap Westerwolde.

Blijham - Wedderveen

Verleden en Heden op de grens van Oldambt en Westerwolde

Door Harm Frits Korvemaker

MOLENS

Weddermarke

Aan de overkant van de Westerwoldsche Aa werd wel vanaf het begin aangestuurd op een molenkolonie of waterschap, dat het gehele kerspel besloeg. In 1849 waren alle markegronden - de gemeenschappelijke gronden - van Wedde allemaal verdeeld onder de landbouwers. Er bleef echter nog lange tijd verschil van mening over de exacte begrenzingen van de verdeelde gronden. De behoefte aan bemaling van de laaggelegen gronden in het noorden en oosten werd steeds groter. Op aandringen van gedeputeerde Staten werd daarom in 1874 het waterschap Weddermarke opgericht. Het schap lag ten oosten van Wedde. De noordgrens lag bij de Molenweg, Nieuwedijk, de oostgrens lag bij de weg Oud Wedderveen, de zuidgrens bij de Ossedijk en de westgrens over de dijk langs de Westerwoldse Aa (Karel Schenkpad, de Markeweg en westelijk van de Wedderbergenweg).

In behoefte tot bemaling werd in 1874/1875 voorzien door de oprichting van een molen, eveneens Weddermarke genaamd, aan de A-Dijk bij de Wedderbergen. Deze dijk was 40 jaar eerder opgeworpen. Het water werd door een duiker gelegen in de dijk via een molensloot in de Westerwoldse A afgevoerd. Molenmaker Harm Bosker uit Pekela bouwde de watermolen van het type grondzeiler met vijzel. Het was een achtkante bovenkruier met veldmuren, gedekt met riet en beide roeden waren zelfzwichtend.

De molen gaat echter door brand verloren en in 1898 wordt een nieuwe molen gebouwd door de gebroeders Jan en Luitje Wiertsema uit Sappemeer. Deze molen is een achtkant op veldmuren, de kap en romp worden met riet bekleed. De beide roeden (20,6 meter) zijn zelfzwichtend en hebben sinds 1938 een stroomlijnneus, waarvan de voorzijde van hout is en de achterzijde van metaal. De binnenroede heeft bovendien 3 remkleppen per eind.

Poldermolen "Weddermarke" 1948

In de natte herfst en winter van 1909 bleken de voorzieningen, die getroffen waren om de wateraanvoer naar de molen te verbeteren, toch nog onvoldoende om de laaggelegen gronden voldoende te vrijwaren tegen wateroverlast. De bezitters van de laag gelegen gronden met een oppervlak van 79,5 ha (het gehele waterschap bedroeg 412 ha) waren bereid om de kosten voor de oprichting van een stoomgemaal te bekostigen, zodat de eigenaren van de hoger gelegen gronden slechts moesten bijdragen in de kosten van onderhoud en gebruik. Met deze

constructie werd met algemene stemmen van de ingelanden besloten om een stoomgemaal op te richten.

In 1910 plaatst men het stoomgemaal om in tijden van weinig wind bij te kunnen springen.

Het stoomgemaal draaide op steenkool. In de krant van 9 juni 1914 wordt een prijsopgave gevraagd voor het leveren van 15000kg steenkool.

In 1930 wordt dit gemaal vervangen door een nieuw exemplaar met daarbij een aparte water aan- en afvoer mogelijkheid. Vanaf die tijd heeft men de molen ook steeds minder gebruikt, een gemaal heeft immers alleen brandstof nodig en is niet afhankelijk van de wind. Doordat een stoomgemaal een relatief dure aangelegenheid is heeft men deze in 1955 vervangen voor een dieselgemaal.

In 1922 besluit het waterschap Weddermarke het "Weddergat" - de afwatering tussen de molen en de Westerwoldsche Aa - te verbreden en te verdiepen. Door deze ingreep kan de afwatering dienst gaan doen als scheepvaartkanaal. Bij de molen is het dan gemakkelijker om te laden en te lossen. Hierdoor kan dan veel goedkoper brandstof worden aangevoerd, maar ook de ingelanden kunnen gebruik maken van de laad- en loswal. Men heeft de hoop, dat het werk door het inzetten van werklozen en met subsidie van het Rijk en de gemeente uitgevoerd kan worden. Het Weddergat had al vele jaren de aandacht van het bestuur van het waterschap. Het groeide meer en meer dicht. Door het verbreden en verdiepen, werd ook dit probleem voor langere tijd opgelost.

In het jaar 1956 wordt de molen door molenmakers H. Wiertsema en A. Roemeling te Eextra voor een bedrag van 11.700 gulden weer helemaal opgeknapt, hierdoor kan de molen weer volledig functioneren. Op 28 augustus 1957 is de molen weer officieel in gebruik genomen door Gedeputeerde S.H. de Groot. Deze had veel waardering voor de gemeente, waarvan men een belangrijke geldelijke bijdrage had ontvangen voor de restauratie en burgemeester mr. Th. Zwart. De burgemeester zei bij de ingebruikstelling; "dat men zich in deze tijd steeds meer laat leiden door economie en techniek, waar tegenover een molen als deze weerloos is komen te staan. Wij dienen deze dienaar en monument van het Nederlandse volk te blijven eren en zijn daarom ook gelukkig, dat de molen in de Wedderbergen behouden is gebleven." Ook de reeds 90-jarige Jan Derk Hazelhoff, die 25 jaar lang molenaar is geweest op de molen, was bij de plechtige heropening aanwezig. Hij had er een flinke reis te voet voor gemaakt. Toen de journalist naar de reden van zijn komst informeerde, was zijn antwoord: "Ik mout hom toch ook ee'm inspecteren."

De gedeputeerde was erg ingenomen met de restauratie. Erg jammer vond hij het, dat het bos het uitzicht op de molen (toen ook al) belemmert.

Het waterschap "Weddermarke" gaat in 1961 door fusies verder als waterschap Westerwolde, waarbij de polder in een groter verband wordt gebracht.

Dit waterschap besluit in 1964 zonder bouwvergunning een nieuwe molenaars woning te laten bouwen. De gemeente heeft geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de zonder vergunning gebouwde woning te laten afbreken. Men vond dat er een veel betere huisvesting was gekomen voor de molenaar en liet daarom verdere sancties achterwege.

In 1970 wordt door het waterschap (toen inmiddels veranderd in Reiderzijlvest) een elektrisch gemaal in gebruik gesteld op 1,5 km afstand van de molen. Met de ingebruikname van dit gemaal wordt de functie van de molen overbodig. Het polderpeil is verlaagd, waardoor de vijzel van de molen boven het water komt te staan in dat zelfde jaar is het dieselgemaal naast de molen afgebroken.

Toen in 1972 de autoweg door de Wedderbergen werd aangelegd heeft men de voorwaterloop van de molen gedempt, waardoor de molen helemaal geen functie meer had. Langzaam trad er verval op.

In 1987 wordt de molen weer helemaal opgeknapt. Dit mede door de inspanningen van molenaar Bierhof die op dat moment in de voormalig molenaarswoning naast de molen woonde en vrijwillig molenaar op de molen was.

De molen krijgt nieuwe wieken en het rietdek wordt volledig vervangen. Aan het gaande werk van de molen wordt niet zo heel veel gedaan, daar de molen geen enkele functie meer heeft.

Hier komt echter verandering in. Door de inzet van de Molenwerkgroep Oost-Groningen

wordt de omgeving van de molen weer zo ingericht dat de molen maalvaardig wordt. Dit was de reden om het gaande werk van de molen een flinke restauratie te geven.

De wieken werden hersteld en konden weer draaien. De molen was vroeger met zelfzwichting uitgerust maar beschikt thans over het oudhollands wieksysteem met zeilen op de roeden, die een vlucht van 20,60 meter hebben. Na voltooiing is een herdenkingssteen aangebracht met de tekst: "Gebouwd 1875 Herbouwd in 1898 stroomlijn aangebracht 1938 door het bestuur H. Timmer voorz., R. v.d. Veen secr., R. Loning, E. Wiertsema, molenmaker".

Sinds die tijd is molen "de Weddermarke" weer een volwaardige poldermolen.

De molen is eigendom van het waterschap Hunze en Aa's.

Restauratie van de molen Weddermarke in 1987

De molen draait, ondanks een sterke windbelemmering van de bomen in de directe omgeving, nog geregeld, dankzij enkele vrijwillige molenaars.

De biotoop van de Weddermarke.

Een molen draait alleen wanneer hij een goede windvang heeft. Om dit te bewerkstelligen dienen er in de buurt van een molen geen hoge objecten zoals flats, fabrieken en bomen te staan. Dit wordt aangeduid als molenbiotoop.

Door de industrialisatie van de afgelopen 80 jaar zijn veel molens stil gezet en zijn hun taken door de elektromotor overgenomen. Men keek dus niet meer naar de windvang van een molen, zo ook bij de Weddermarke. In de naoorlogse jaren is hier een groot bos aangeplant.

De molen kon nog prima functioneren, want de bomen waren niet hoger dan een meter.

Aan het einde van de jaren zestig raakte de molen ernstig in verval, het water werd alleen nog via het gemaal naast de molen opgepompt, niemand die zich nog druk maakte om de omgeving van de molen. Zo kon het gebeuren dat er naast de molen een enorm bos ontstond.

Het bos naast de molen is inmiddels zo hoog dat de meeste bomen al boven de molenkap uitkomen en de molen amper nog wind vangt. De Weddermarke draait eigenlijk alleen nog

maar wanneer de wind uit het oosten of zuid-oosten komt. Vanuit de andere richtingen kan de wind de molen niet meer bereiken. Bij een stormachtige wind wil het wiekenkruis wel een langzame omwenteling maken.

Een molen is een levend monument. Wanneer een molen alleen stilstaat is het letterlijk rust - roest. Houtworm krijgt de kans toe te slaan, water kan door gaten snel binnendringen en houtrot veroorzaken. Ongedierte komt de molen binnen, gaat zich nestelen en zorgt ervoor dat nog meer molenonderdelen verteren.

In de loop der tijd zal het nodig zijn de molen weer grondig te restaureren met de nodige kosten.

Als een molen regelmatig draait dan blijft het molenlichaam in beweging, houtworm blijft weg. De molenaar constateert gebreken en kan de meeste zelf verhelpen. Door een vroege constatering van een gebrek kan erger voorkomen worden en is een reparatie veel minder kostbaar.

Wanneer er veel objecten dichtbij de molen staan zal deze amper of niet kunnen draaien, de wind die wel bij de molen terecht komt is zeer onregelmatig, waardoor de molen het ene moment heel snel draait en het andere moment weer stil staat. Dit heeft als gevolg dat de bewegende onderdelen van de molen extra snel en onregelmatig slijten.

Mocht het elektrische gemaal dat verderop staat het ooit begeven dan is de Weddermarke in staat de polder leeg te malen. Ook wanneer er zoveel water in de polder staat dat het gemaal dit niet kan verwerken kan de molen bijspringen. De Weddermarke heeft dus een belangrijke functie in de polder, door de huidige situatie is de flexibiliteit van de molen als hulpgemaal ernstig ingeperkt, daar de molen alleen bij een wind uit de O tot Z hoek water kan opmalen. In Nederland komt de wind echter vaker uit het Zuid tot Noord-Westen.

Provinciale weg met beplanting, waardoor de molen nagenoeg onzichtbaar is en te weinig wind vangt.

Met een kleine ingreep moet het mogelijk zijn om de beplanting langs de provinciale weg en op het perceel ten zuiden van de molen te verwijderen. Vanaf Wedde komt de watermolen prominent in het zicht te staan. En dergelijke mooie molen verdient het om goed zichtbaar in het landschap te staan.

Polder Wage

Aan de oostkant van het gebied Wedderbergen, bevond zich een laag gelegen gebied. Dit gebied stond bekend als "Polder Wage" en was 15 ha groot. Om deze gronden voor de landbouw te kunnen benutten, is rond de dertiger jaren van de vorige eeuw een middelgrote windmotor in gebruik genomen. De rotor bestond uit 18 bladen. De molen viel op door het

grote rad. Het geheel werd gecompleteerd door meterslange windvanen die zodanig waren geplaatst dat de molen zichzelf op de wind zette aldus geen permanent toezicht nodig had. De molen stond aan de oost zijde van de Westerwoldsche Aa, ongeveer tegenover het zwembad "Klein Scheveningen" nu de botenhaven in Wedderveen. Door veranderingen in de waterhuishouding is deze molen overbodig geworden en waarschijnlijk rond 1950 afgebroken.

*Windmotor gezien vanaf het zwembad Klein Scheveningen.
Op de achtergrond boerderij Principaal, nu Urnenhoeve.*

Polder Vriescheloo

Dit waterschap kan worden gezien als de rechtsopvolger van het dijkrecht van het karspel Vriescheloo. Het gebied lag ter weerszijden van het dorp Vriescheloo tussen het B.L. Tijdenskanaal in het zuidoosten en dijk langs de Westerwoldse Aa in het noordwesten. De noordoostgrens lag bij het Veendiep en de zuidgrens werd gevormd door de wegen de Veelerscheiding, de Loosterweg en de Wedderweg (N973), de westgrens lag iets ten westen van de weg het Wedderveen.

Het gebied loosde zijn water op de Westerwoldse Aa met behulp van twee molens en later ook een stoomgemaal. Het gebied wordt tegenwoordig beheerd door het waterschap Hunze en Aa's.

De Klieve Vriescheloo

Molen De Klieve komt niet voor op de Beckeringh kaart uit 1781. Op de kadastrale kaart van 1811-1832 staat deze molen wel aangegeven. Het bouwjaar is dus na 1832 geweest. De molen was van het type grondzeiler. De romp was een achtkant en het was een buitenkruier. In 1886

is deze molen verbrand. Er zou geen windmolen worden teruggebouwd. Op 16-10-1886 wordt in een openbare vergadering van het Waterschap "Vriescheloo" het plan bekend gemaakt voor het lenen van tienduizend gulden voor het bouwen van een stoomwatergemaal met bijbehorende machine. Het stoomgemaal is later voorzien van een dieselmotor. De naam "de Klieve" werd overigens op meerdere plaatsen gebruikt als naam voor een molen/gemaal.

Stoomgemaal, molenaarshuis en watermolen De Klieve

In 1970 is het gemaal buitenwerking gesteld en werd het vervangen door het huidige elektrisch gemaal, dat op een andere plaats werd gebouwd. Stadlander heeft jaren op de molen gewerkt en bewoonde met zijn gezin het molenaarshuis. In 1971 is het gemaal met molenaarshuis afgebroken.

Aan het fietspad vanaf de Kompen Kolk naar de Zuidwending in Vriescheloo, ongeveer op de plek waar de oude loop van de Westerwoldsche Aa overgaat in het Veendiep, zijn nu nog de resten zien van het oude stoomgemaal. De plek waar eeuwen geleden al een windmolen samen met de woning van de molenaar stond is hierdoor nog goed terug te vinden.

Stoomgemaal De klieve, ca. 1920. De personen zijn v.l.n.r: Johannes Sluiter, Hopko Sluiter, Hero Tammes, Albertus Zwiers, Harm Prenger en Roelf Vos.

Broekema's meuln

De eerste poldermolen in Vriescheloo komt voor op de kaart van Groningen van Theodorus Beckeringh uit 1781. Aangezien dit vóór de oprichting van de Polder Vriescheloo was, zal het een particuliere molen zijn geweest. In oude stukken staat vermeld, dat in 1631 aan het eind van het Zijldiep een molen stond. Waarschijnlijk stond er dus al voor 1630 een windmolen. Verdere gegevens omtrent deze molen zijn niet bekend.

Op de kadasterkaart 1811-1832 staat geen molen meer aangegeven.

De Vrieschelooster vennen, tussen de Dorpsstraat en de dijk van de "Westerwoldse Aa" gelegen, stroomden in de herfst onder, aangezien in die tijd de molen "de Klieve" alleen niet opgewassen was tegen het regenwater, dat er dan viel. Daarom besloot het Vrieschelooster Waterschap in 1868 om een tweede molen te bouwen, met een 2e zijldiep, een molenwerf en een slijkdiep, waarop dat water kon worden geloosd en die uitmondde in de "Westerwoldse Aa".

De poldermolen Vriescheloo (in de volksmond Broekema's molen) was een grondzeiler, opgebouwd uit stenen veldmuren met een rietgedekte bovenbouw.

Het was een vijzelmolen, met een achtkantige romp en een vlucht van 23 meter en beide roeden waren voorzien van zelfzwinging. Het was een bovenkruier met buitenkruierwerk. De vijzel had een middellijn van 1,62 meter.

Door de veranderende tijden werd ook deze molen overbodig en werd niet meer gebruikt voor het afvoeren van het overtollig water.

Met de sloop werd begonnen op 12 maart 1946. De werkzaamheden werden stopgezet op 20 maart 1946 omdat er geen toestemming was gegeven voor sloop. Op 23 december 1950 volgde de vergunning voor volledige sloop en in 1951 waren ook de resten van de molen afgebroken. De roeden van deze molen hebben van 1956 tot 1978 in "De Ooievaar" te Zaandam gezeten.

Bekende molenaars waren Bunk en Broekema.

1946 onttakeld afbraak 1951

Broekema's molen gezien vanaf de Kompen Kolke